

І. І. Вініченко,

д. е. н., професор, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Ж. В. Крючкова,

здобувач, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

I. Vinichenko,

Doctor of Economics, Professor.

J. Kryuchkova,

Candidate for a degree, Dnipropetrovsk State University of Agrarian and Economics

KEY FACTORS INFLUENCING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті висвітлено питання сутності конкурентоспроможності аграрних підприємств. Розглянуто точки зору українських та зарубіжних вчених щодо сутності терміну "чинник". Визначено ключові чинники, які впливають на конкурентоспроможність аграрних підприємств.

This article describes the issues of the essence of competitiveness of agricultural enterprises. The points of view of domestic and foreign scientists on the essence of the term "factor" are considered. Identified key factors influencing the competitiveness of agricultural enterprises.

Ключові слова: аграрні підприємства, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність аграрних підприємств, конкуренція, чинники.

Key words: agricultural enterprises, competitiveness, competitiveness of agricultural enterprises, competition, factors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є однією з головних стратегічних задач забезпечення стабільного розвитку економіки агропромислового комплексу України та країни в цілому. Питання конкурентоспроможності аграрних підприємств потребують більш детального вивчення, оскільки невирішеними залишаються проблеми вибору конкретного набору чинників, що є ключовими у дослідженні конкурентоспроможності аграрних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні основи конкуренції, її форми, конкурентне середовище, чинники, а також проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємств широко висвітлені в працях багатьох вітчизняних і закордонних учених. Дослідженням класифікаційних чинників конкурентоспроможності підприємств займалися такі автори, як Азоєв Г., Базилюк Я., Броницький О., Гончаров В., Грицишин Н., Донських А., Івченко А., Кузьмін О., Ліфіц І., Малік М., Масляєва О., Мінченко М., Портер М., Прокопець А., Сміт А., Фіщук Б., Нефедова О., Шевельов С. та інші [1—23]. Незважаючи на всебічне висвітлення проблеми конкурентоспроможності у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, потребують обґрунтування теоретичні підходи до особливостей чинників впливу та засад зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств, оскільки розвиток ринкового середовища здійснюється під впливом зміни чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ, умов господарювання товаровиробників, що потребує проведення подальших досліджень систематизації чинників конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Тому ступінь дослідження чинників впливу на конкурентоспроможність аграрних підприємств завжди є актуальною.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз і дослідження існуючих наукових підходів до визначення чинників конкурентоспроможності підприємств та розробка на їх основі класифікації чинників конкурентоспроможності аграрних підприємств, а також визначення напрямів і характеру впливу на ці чинники з метою підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю підприємства й формування його конкурентних переваг.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Рівень конкурентоспроможності аграрного підприємства в окремі моменти часу визначається впливом ряду чинників. Чинники відрізняються за характером, походженням і рівнем впливу, відповідно до цього ефективне управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства можливо за умови виявлення чинників і науково обґрунтованої їх класифікації. Проте є необхідність визначити етимологію терміну "чинник", бо вчені інколи вкладають різний зміст у це поняття.

На нашу думку, під чинником варто розуміти — причину, обставину, параметр, що визначає характер та результативність протікання економічних процесів, тобто ми схилиємось до визначення Я.В. Базилюка, В.І. Осіпова та Б. Райзенберга. Необхідно відзначити, що у всіх класифікаціях факторів конкурентоспроможності аграрного підприємства можна виділити одну загальну особливість, а саме: їх ділення на внутрішні й зовнішні. Проте

Таблиця 1. Аналіз дефініцій "чинник", наведених у літературних джерелах

Автор	Зміст поняття
А. Азріліян	Чинник – істотна обставина в якому-небудь явищі, процесі, вихідна складова чого-небудь [1]
Я.В. Базилук	Чинник – це "рушійна сила, причина, вагома (суттєва) обставина в будь-якому процесі, одна з його необхідних умов, яка визначає його характер чи окремі риси" [2]
А.С. Донських	Чинники – це ті явища і процеси виробничо-господарської діяльності підприємства і соціально-економічного життя суспільства, які викликають зміну абсолютної і відносної величини витрат на виробництво, а в результаті зміну рівня конкурентоспроможності самого підприємства [6]
А.С. Завербний, Х.В. Дрималовська	Чинник (або – фактор; від лат. factor – той, що обумовлює) – це рушійна сила або причина будь-якого процесу чи явища, що визначає його характер або окремі ознаки [9]
А.О. Івченко	Чинник – рушійна сила, причина будь-якого процесу або явища, яка визначає його характер або одну з його характерних рис [10]
О.С. Кузьмін	Чинник – це рушійна сила або причина будь-якого процесу чи явища, що визначає його характер або окремі риси [12]
О.О. Масляєва	Під чинниками слід розуміти внутрішні та зовнішні сили, інструменти, які обумовлюють об'єктивний та суб'єктивний вплив на формування конкурентного середовища [13]
М.В. Мінченко, Л.П. Чижов, А.В. Фрояков	Чинник – це умови, рушійні сили, необхідні для здійснення господарських процесів, а також причини, що впливають на результати зміни даних за окремими показниками діяльності [14]
С.М. Ожегов	Чинник – момент, істотна обставина в якому-небудь процесі [16]
В.І. Осіпов	Чинник – діючі сили, обставини, умови, вплив яких може призвести до змін рівня економічного показника [23]
Б. Райзберг	Чинники – це параметри, що визначають характер і результативність протікання економічних процесів, що зумовлюють кількість і якість економічного продукту, який виготовляється [18]
Р. Фатхутдінов	Чинник конкурентної переваги – конкретний компонент середовища дії фірми, за яким вона перевершує конкуруючі фірми [20]

Джерело: узагальнено автором.

під зовнішніми і внутрішніми чинниками вчені іноді розуміють кардинально різні складові.

Зокрема Н. Грицишин відносить до внутрішніх чинників такі:

— діяльність керівництва та апарату управління підприємства, організація та виробнича структура, професійний та кваліфікований рівень керуючих кадрів;

— система технологічного оснащення. Оновлення устаткування та технологій, заміна їх на сучасні забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства, підсилює внутрішню гнучкість виробництва;

— сировина, матеріали. Якість сировини, комплектність її перероблення та величина відходів впливають на конкурентоспроможність підприємства. Зменшення виходу готової продукції із сировини приводить до збільшення витрат виробництва, і відповідно до зменшення прибутку;

— збут продукції. Для підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно здійснювати ефективний збут продукції, завойовувати нові ринки, стимулювати здійснення продажу, вживати маркетингові заходи [5].

Під зовнішніми чинниками розуміють сукупність суб'єктів господарювання, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституціональних структур та інших зовнішніх умов і чинників, що діють у глобальному оточенні та здійснюють вплив або можуть вплинути на функціонування підприємства [11].

До зовнішніх чинників, що визначають конкурентоспроможність підприємства при виході на зовнішній ринок Нефедова О.Г. зараховує: економічні — податкова політика держави, інфляційні процеси; соціальні — рівень кваліфікованості робочої сили, її чисельність; політичні — міжнародні конфлікти; природні фактори — вичерпність запасів окремих видів ресурсів; техногенні чинники — глобальне потепління; зовнішні чинники мезорівня — підприємства-конкуренти, підприємства-контрагенти, споживачі та кредитно-фінансові установи [15].

На думку Сіменко І.В., до зовнішніх факторів слід віднести:

1. Діяльність державних владних структур (фіскальна та кредитно-грошова політика, законодавство). Наприклад, у залежності від характеру податкової політики (розміри податкових ставок) підприємство буде отримувати більш чи менш високий прибуток.

2. Кон'юнктура ринків сировинних та матеріальних ресурсів, ринків трудових ресурсів, ринків засобів виробництва, ринків фінансових ресурсів.

3. Розвиток родинних та підтримуючих галузей. В цьому випадку мова йде про розвиток нових технологій (ресурсозберігаючих, технологій глибокої переробки), но-

вих матеріалів та джерел енергії. Впровадження їх у виробництво підвищує науковий та виробничий потенціал підприємства.

4. Параметри попиту. Вони включають ріст попиту на товари, що виробляються підприємством, його стабільність і дозволяють підприємству отримувати більш високу прибутки, а також закріпити своє положення на ринку. Нестабільний попит, зміна вимог покупця до якості продукції підприємства, зниження покупної можливості населення, навпаки, не створюють умов для забезпечення певної конкурентоспроможності підприємства [19].

Шеремет М.В. до зовнішніх чинників конкурентоспроможності відносить фактори виробництва, що впливають на формування конкретної переваги підприємства протягом всього виробничого процесу; активність конкурентів; фактори попиту (еластичність попиту за ціною, фази життєвого циклу попиту, вимогливість споживачів до якості продукції тощо); дії уряду; ступінь приватизації підприємств галузі; випадкові події). До внутрішніх — ринкову ефективність, екологічну ефективність, ефективність витрат, ефективність менеджменту [22].

За думкою Фіщука Б.П., чинники впливу можна поділити на дві групи: внутрішні та зовнішні. До внутрішніх чинників можна віднести стратегічну діяльність підприємства, яка впливає на якість продукції та її собівартість. А до зовнішніх — ті фактори, які створює сам ринок, тобто фірми чи підприємства не можуть ними управляти, а лише до них пристосовуватись [21]. Бурлака О.П. чинники впливу на конкурентоспроможність аграрних підприємств також поділяє на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх відносять: інституціональні важелі (державне регулювання, податкова фінансова політика); сегментованість ринку; природно-кліматичні умови; комунікативність (місце розташування підприємства, його віддаленість від транспортних магістралей, якість доріг, зв'язок і т.д.); цінове регулювання; рівень платоспроможного попиту населення; розвиненість ринку і його інфраструктури. До внутрішніх відносять: розміри виробництва, ефективність використання факторів виробництва, спеціалізація й диверсифікація виробництва, продуктивність тварин, врожайність сільськогосподарських культур, якість продукції [4].

За думкою Броницького О.М. та Крюковської О.В., до внутрішніх чинників слід віднести ті, які б сприяли зниженню витрат на виробництво: ефективне та раціональне використання факторів виробництва, обсяги виробництва, якість продукції, продуктивність праці, спеціалізація та диверсифікація виробництва. До зовнішніх чинників, що впливають на рівень конкурентоспроможності, відносять такі важелі: інституціональні (фінансова та податкова політика, державне регулювання), природно-кліма-

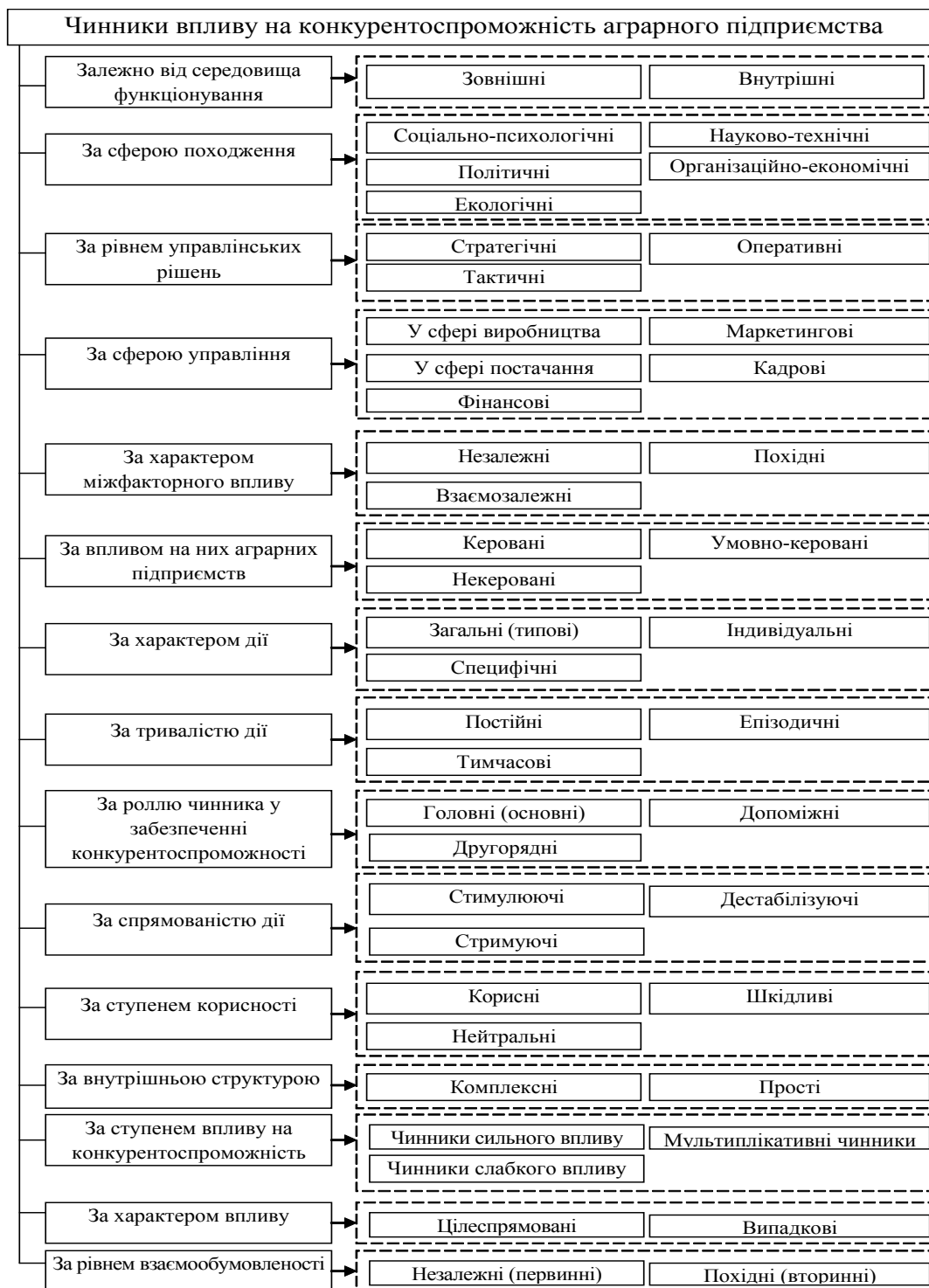

Рис. 1. Чинники впливу на конкурентоспроможність аграрного підприємства

Джерело: авторська розробка.

тичні умови, сегментованість ринку, комунікативність (місце знаходження підприємства, зв'язок з іншими фірмами, віддаленість від транспортних магістралей і т.п.), рівень життя населення та їх платоспроможний попит на продукцію, цінове регулювання, розвиненість інфраструктури ринку [3].

Ю.Г. Ємець вважає, що до зовнішніх факторів впливу на ефективність належать такі: фактори середовища безпосереднього впливу (економічні, політичні, технологічні, соціокультурні, міжнародні, екологічні) та посереднього впливу (споживачі, постачальники, конкуренти, посередники, партнери, кредиторі, акціонери, профспілки, закони та державні органи). Щодо складу внутрішніх факторів, які характеризують внутрішній потенціал підприємства, то до них можна зарахувати такі: технологія ви-

робництва, собівартість, фінанси, маркетинг, персонал, інновації, управління [8].

А.І. Піддубна поділяє також поділяє чинники конкурентоспроможності на внутрішні (ендогенні) та екзогенні (зовнішні). До останніх належать: міжнародні та національні. Ендогенні фактори мають залежно від виду ресурсів: технічні, технологічні, інтелектуальні, організаційні, фінансові, товарні, просторові. Також до ендогенних факторів залежно від виду діяльності належать: операційна, інвестиційна, інноваційна, фінансова, маркетингова [17].

Однак, враховуючи специфіку аграрної сфери, різні аграрні підприємства, мають різний стратегічний потенціал, реалізують різні стратегії і можуть функціонувати в середовищі різної міри складності. При цьому одні і

ті ж фактори для різних підприємств можуть бути як керованими, так і некерованими або такими, що враховуються. Тому в середовищі функціонування аграрних підприємств доцільно виділяти не зовнішні і внутрішні фактори конкурентоспроможності, а ті, що створюються (керовані) і ті, що враховуються (некеровані). До перших потрібно віднести такі чинники, як матеріально-технічне, техніко-технологічне та фінансове забезпечення, залучення висококваліфікованих працівників, ефективне використання природних ресурсів, а також розробка вдалої стратегії для подальшого процвітання фірми та інші. До некерованих чинників відносять екологічні та природно-кліматичні умови, інфраструктуру та кон'юнктуру ринку, національно технічний прогрес, ресурсне забезпечення країни тощо.

Отже, щодо аграрного сектору економіки, ми пропонуємо класифікувати чинники конкурентоспроможності аграрних підприємств за 15 критеріями, представленими на рисунку 1. Ключовим є те, що їх вплив повинен визначатись комплексно, адже всі наведені чинники тісно пов'язані один з одним та є залежними від них. Розглянемо детальніше наведену класифікацію чинників конкурентоспроможності аграрних підприємств.

1. Залежно від середовища функціонування виділяють внутрішні та зовнішні чинники. В свою чергу, зовнішні чинники конкурентоспроможності аграрних підприємств доцільно згрупувати в 3 групи: 1) чинники макросередовища (політико-правові, економічні, соціальні, природно-географічні, криміногенні); 2) чинники мезосередовища (ємність регіонального ринку, ступінь насичення ринку, якість сировинної бази, частка імпортової продукції); 3) чинники мікросередовища (конкуренти, споживачі, постачальники, посередники, асортимент і якість аграрної продукції).

До внутрішніх факторів конкурентоспроможності аграрних підприємств належать: 1) виробничий потенціал підприємства (земля, площа землекористування, основні фонди, оборотні фонди, сировина, матеріально-технічне забезпечення); 2) організаційно-економічні фактори (спеціалізація та організація виробництва, собівартість, рентабельність продукції); 3) фінансові фактори (вільні ресурси підприємства, співвідношення між власними й запозиченими коштами, доступ до значних за розміром фінансових ресурсів, інвестиційні можливості); 4) маркетингові фактори (стратегія продукту, стратегія ціноутворення, рівень задоволення споживчих потреб, ємність ринку, терміновість і надійність поставок; наявність власних каналів розподілу, рівень збутових витрат); 5) управлінські фактори (стратегія, мета та принципи підприємства, тактика підприємства); 6) соціальні фактори (забезпеченість кадрами, трудова мотивація, трудова дисципліна).

2. За сферою походження чинники впливу на конкурентоспроможність аграрних підприємств доцільно поділити на п'ять груп. Науково-технічними є чинники, що відображають стан і динаміку науково-технічного прогресу, рівень техніки і технології, продуктивність і надійність устаткування, гнучкість виробничих процесів.

Організаційно-економічні чинники, з однієї сторони, характеризують стадію циклу розвитку економіки, загальногосподарську та галузеву кон'юнктуру, методи та механізми регулювання господарської діяльності на рівні держави, регіонів та галузей; з іншої сторони, ці чинники характеризують структуру та ефективність системи управління підприємства, рівень організації його маркетингової та фінансово-економічної діяльності, характер організації виробничих процесів та організації праці, ступінь ефективності створених на підприємстві систем прогнозування, стратегічного та поточного планування, моніторингу та оперативного регулювання тощо.

Вплив соціально-психологічних чинників на конкурентоспроможність підприємства подвійний, адже вони впливають як на рівень, динаміку і специфічні особливості попиту на кожному конкретному ринку, так і значною мірою визначають рівень ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства.

Екологічні чинники — характеризують взаємозв'язок виробничо-економічної діяльності підприємства зі станом

оточуючого природного середовища. До цієї групи чинників необхідно віднести вимоги екологічного законодавства, витрати, що виникають у зв'язку з утилізацією відходів виробництва, витрати на утримання та експлуатацію природоохоронних споруд та ін.

До політичних чинників відносять насамперед, загальнополітичний клімат та стан розвитку міжнародних відносин, політику іноземних країн щодо соціально-економічних та політичних перетворень в Україні і т.ін. По відношенню ж до підприємства вони мають зовнішній характер, і можливість прямого впливу на них з боку самого виробника цілком відсутня.

3. За рівнем управлінських рішень чинники конкурентоспроможності можна поділити на: 1) стратегічні; 2) тактичні; 3) оперативні.

Стратегічні чинники не потребують докорінної зміни діяльності підприємства. Їх відстеження необхідне для виявлення тенденцій у навколишньому середовищі й коректування стратегії в разі потреби.

Тактичні чинники справляють вплив у ході повсякденної роботи підприємства, пов'язані з укладенням договорів із постачальниками, дослідженням ринку, збутом продукції тощо. Ці фактори є достатньо динамічними і потребують від керівництва постійного спостереження.

Оперативні чинники потребують ухвалення постійних оперативних рішень, пов'язаних із питаннями виробництва, фінансів, маркетингу тощо.

4. За сферою управління, на нашу думку, потрібно виділяти чинники у сфері виробництва, у сфері постачання, маркетингові (зокрема збутові, чинники, сформовані маркетинговими комунікаціями, цінові, асортиментні), кадрові, фінансові тощо.

Чинники конкурентоспроможності у сфері виробництва — це ті технологічні особливості, які дають конкурентні переваги порівняно з конкурентами у якості, собівартості продукції, термінах її виготовлення.

Чинники конкурентоспроможності у сфері постачання, на нашу думку, здебільшого мають тимчасовий характер. Вони визначаються можливістю отримати вчасно необхідні сировину і матеріали за низькими цінами, з відтермінуванням платежів тощо. Однак такі самі умови постачання, переважно, можуть отримати і конкуренти. Рідше, підприємства мають можливість підписати ексклюзивні угоди на купівлю товарно-матеріальних цінностей або послуги на вигідних умовах, які створюють довгострокові конкурентні переваги для них.

Маркетингові чинники конкурентоспроможності формуються і підтримуються маркетинговими службами підприємства. Їх наявність повністю залежить від політики підприємства та якості роботи маркетологів. Маркетингові чинники можна класифікувати за видами маркетингової діяльності, за складовими комплексу маркетингу тощо.

Конкурентоспроможність персоналу є дуже важливим показником, тому що лише у разі правильного планування та управління можна одержати максимальний прибуток і уникнути банкрутства. Кадрові чинники пов'язані із двома умовами — кадровою політикою підприємства та наявністю персоналу відповідної кваліфікації.

Фінансові чинники конкурентоспроможності, на нашу думку, мають особливе значення. На нашу думку, їх наявність є передумовою для виникнення усіх інших внутрішніх елементів конкурентоспроможності підприємства. Вони визначаються, з одного боку, нормами рентабельності і прибутковості продукції та інвестованого капіталу, а з іншого — наявністю початкових і поточних інвестицій та фінансовою політикою підприємства.

5. Системний підхід до аналізу чинників конкурентоспроможності підприємства припускає не лише вплив їх на рівень результуючого показника, але також і наявність міжфакторних взаємозв'язків. Виходячи з цього, варто виділити взаємозалежні (тобто такі, при зміні хоча б одного з яких змінюються й інші), незалежні чинники та похідні. Більшість чинників конкурентоспроможності можуть бути класифіковані як взаємозалежні. До незалежних ж відносяться, як правило, випадкові чинники.

6. Залежно від впливу на них аграрних підприємств усі фактори конкурентоспроможності можна розділити на керовані, некеровані і умовно-керовані. До некерованих та умовно-керованих належать зовнішні чинники, на які аграрне підприємство не має прямого впливу. Внутрішнє середовище є більш керованим, але повністю елемент невизначеності виключити не можна.

7. За характером дії фактори конкурентоспроможності підприємства можна поділити на типові для всіх галузей економіки, специфічні аграрної галузі та індивідуальні (для підприємства). До числа типових факторів, на нашу думку, можна віднести економічні, адміністративні, структурні фактори, а до таких, що визначають специфіку агропромислового комплексу України, організаційні, географічні, природні, ресурсні, соціально-демографічні, правові. Дія індивідуальних факторів обумовлює зміни лише окремою складовою конкурентного середовища.

8. Наступною класифікаційною ознакою є тривалість дії чинників. Переважна більшість чинників конкурентоспроможності аграрного підприємства носять постійний характер, оскільки період їхньої дії слід зрівняти з періодом функціонування самого підприємства. Кількість чинників тимчасового характеру відносно невелика і вони, як правило, пов'язані або із сезонними особливостями виробництва (наприклад, видобуток первинної сировини, сільськогосподарське виробництво і т.ін.), або з характером споживання (мода). До епізодичних чинників в основному відносять випадкові чинники як зовнішнього (землетруси, пожежі, повені), так і внутрішнього (аварії, відмовлення устаткування і т.п.) середовища підприємства. На практиці ускладнено прогнозування дії чинників цієї групи, у зв'язку з їхньою випадковою природою.

9. За роллю чинників у забезпеченні конкурентоспроможності можна виділити: основні, допоміжні, другорядні. Основні чинники є вирішальними у забезпеченні реалізації стратегічних цілей та підпорядкованих їм основних завдань підприємства; допоміжні — спрямовані на реалізацію основних задач підприємства; другорядні — створюють умови для нормального функціонування підприємства.

10. За спрямованістю дії, на нашу думку, можна виділити стимулюючі, стримуючі та дестабілізуючі чинники. Стимулюючі — сприяють підсиленню конкурентних позицій і зростанню конкурентоспроможності підприємства. До стримуючих чинників конкурентоспроможності аграрних підприємств можна віднести порушення еквівалентного збалансованого міжгалузевого цінового обміну між промисловістю і сільським господарством; недостатній розвиток матеріально-технічної бази аграрних формувань; абсолютне та відносне зниження продуктивного потенціалу земельних угідь; погіршення кількісного і якісного стану сільського трудового потенціалу; зниження рівня інтенсивності та ефективності інтенсифікації агропромислового виробництва; погіршення абсолютних коефіцієнтів і показників фінансово-економічного стану аграрних підприємств України; низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури АПК тощо. Дестабілізуючі чинники негативно впливають на конкурентні позиції підприємства та гальмують процес зростання конкурентоспроможності підприємства.

11. За ступенем корисності можна виділити корисні, шкідливі, нейтральні чинники. В кожен конкретний момент чи досить короткий проміжок часу, при аналізі рівня конкурентоспроможності можна зафіксувати спрямованість дії кожного чинника, бо ті самі чинники конкурентоспроможності в залежності від конкретних умов зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства можуть бути як корисними, так і шкідливими. Так, збільшення обсягу продажів у більшості випадків впливає на підвищення конкурентоспроможності, однак за певних умов (наприклад, при продажу продукції за демпінговими цінами) ріст реалізації приводить до зниження ефективності роботи підприємства, і, як наслідок, до втрати конкурентних позицій.

12. За внутрішньою структурою чинники поділяються на комплексні і прості. Прості чинники не підлягають подальшій деталізації, а комплексні — враховують в себе системновзаємодіючі чинники. З погляду аналізу і реалі-

зації управлінських впливів, необхідно оперувати простими чинниками, адже на практиці розчленовування комплексних чинників не завжди є можливим.

13. За ступенем впливу на конкурентоспроможність виділяють чинники сильного впливу, слабого впливу та мультиплікативні. Слабкий вплив на конкурентоспроможність підприємства справляють економічні, політичні, правові, соціально-демографічні, науково-технічні, культурні, природно-кліматичні, екологічні, міжнародні фактори. Більше впливають постачальники, споживачі, конкуренти, контактні аудиторії, посередники, організаційна культура. Мультиплікативними є чинники, зміна яких призводить до зміни багатьох складових конкурентоспроможності підприємства, викликає ланцюгову реакцію. Мультиплікаційний ефект спостерігається при зміні кадрових, організаційних, виробничих, маркетингових, фінансових факторів.

14. За характером впливу на конкурентоспроможність аграрного підприємства, можна диференціювати чинники на цілеспрямовані і випадкові. До перших відносяться чинники, що є наслідком управлінського впливу як на макро-, так і на мікроекономічному рівні (наприклад, податкове регулювання, організація збутової діяльності підприємства). Випадкові чинники виступають проявом стохастичності як самої системи виробничо-економічної діяльності підприємства, так і навколишнього середовища.

15. Залежно від ступеня взаємообумовленості чинників, що впливають на конкурентоспроможність, поділяються на первинні та похідні (вторинні). Первинні чинники самі по собі є наслідком певних подій або тенденцій, тоді як похідні є опосередкованим результатом дії первинних факторів. З точки зору управління конкурентоспроможністю підприємства, варто впливати саме на первинні чинники, одночасно при цьому слід урахувати ймовірні зміни похідних.

Отже, в аграрній сфері виробництва особливої уваги потребують такі чинники, як забезпеченість матеріально-технічною базою, кваліфіковані кадри, висока якість продукції та низька її собівартість, а також дієва підтримка держави. Однак більшої уваги потрібно приділити саме якості продукції, бо це є основним показником оцінки конкурентоспроможності. Тому важливо дотримуватись встановлених вимог технології виробництва, підвищувати рівень технологічного забезпечення, сприяти збільшенню кількості вітчизняних товаровиробників, мінімізувати затрати підприємств, використовувати лише якісну сировину, підвищувати інвестиційний потенціал, сприяти підвищенню урожайності сільськогосподарських культур, здійснювати підготовку лише висококваліфікованих працівників. Інтенсивне введення цих чинників у діяльність підприємства, та створення відповідної стратегії допоможе підвищити конкурентоспроможність аграрних підприємств на внутрішньому та міжнародному ринках.

Література:

1. Азрилян А.Н. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрильяна. — 5-е изд. доп. и перераб. — М.: Институт новой экономики, 2002. — 1280 с.
2. Базилук Я.В. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: монографія / Я.В. Базилук. — К.: НІСД, 2002. — 132 с.
3. Броницький О.М. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: чинники та підходи до визначення / Броницький О.М. — Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 127. — Харків: ХНТУСГ. — 2012. — 326 с.
4. Бурлака О.П. Чинники формування конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств / О.П. Бурлака, О.А. Бурлака // Технологический аудит и резервы производства. — 2012. — № 2 (4). — С. 23—26.
5. Грицишин Н. Оцінка конкурентоспроможності підприємства / Н. Грицишин / Вісник Львівського університету. Сер. економічна. — Вип. 33. — 2004. — С. 431—436.
6. Донських А.С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають [Електронний

ресурс] / А.С. Донських // Ефективна економіка. — 2011. — № 12. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=850>

7. Смельянова І. Класифікація факторів конкурентоспроможності аграрних підприємств / І. Смельянова // Економіка. — 2010. — № 2 (102). — С. 20—23.

8. Ємець Ю.Г. Економічна ефективність як основа конкурентоспроможності підприємства / Ю.Г. Ємець // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2013. — № 769. — С. 156—160.

9. Завербний А. С. Конкурентоспроможність вітчизняних підприємств / А.С. Завербний, Х.В. Дрималовська // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". — 2012. — № 727. — С. 218—224.

10. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. — 13 вид. — Харків: Фоліо, 2008. — 540 с.

11. Кадирус І.Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають [Електронний ресурс] / І.Г. Кадирус // Ефективна економіка. — 2014. — № 5. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

12. Кузьмін О.Є. Основи менеджменту: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. — Львів. Національний університет "Львівська політехніка", "Інтелект-Захід". — 2002. — 344 с.

13. Масляєва О.О. Економічна сутність категорії "конкурентоспроможність": дефініція та систематизація [Електронний ресурс] / О.О. Масляєва // Ефективна економіка. — 2011. — № 10. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

14. Мінченко М.В. Планування та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів / М.В. Мінченко, А.П. Чижев, А.В. Фрояков. — Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. — 442 с.

15. Нефедова О.Г. Конкурентоспроможність в умовах зовнішніх змін / О.Г. Нефедова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — № 5. — Т. 2. — 2007. — С. 212—215.

16. Ожегов С.М. Словарь русского языка / С.М. Ожегов; под ред. чл. корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — 20-е изд., стереотип. — М.: Рус. яз., 1988. — 750 с.

17. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: моногр. / Л.І. Піддубна; Харк. нац. екон. ун-т. — Х.: ІНЖЕК, 2007. — 368 с.

18. Райзберг Б.А. Управление экономикой: учебник / Б.А. Райзберг, Р.А. Фатхутдинов. — М.: Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1999. — 784 с.

19. Сіменко І.В. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник / І.В. Сіменко. — К.: ЦУА, 2013. — 384 с.

20. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Эксмо, 2004. — 544 с.

21. Фіщук Б.П. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції / Б.П. Фіщук, О.П. Лукашенко, О.М. Хмарук // Збірник наукових праць ВНАУ. — 2012. — № 4 (70). — С. 160—164.

22. Шеремет М.В. Факторы, влияющие на конкурентоспособность предприятия [Электронный ресурс] // М.В. Шеремет, В.Н. Соколенко. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/articles/ospu/opu_99_1/7_8.htm

23. Осипов В.И. Экономика предприятия: учебник / Под ред. В.И. Осипова. — Одесса: Маяк, 2005. — 720 с.

References:

1. Azrylyyan, A.N. (2002), *Bol'shoy ekonomicheskii slovar'*, [The big economic dictionary], Instytut novoy zkonomyky, Moscow, Russia.

2. Bazylyuk, Ya.V. (2002), *Konkurentospromozhnist national'noyi ekonomiky: sutnist ta umovy zabezpechennya*: [monohrafiya], [Competitiveness of the national economy: the essence and conditions of providing], NISD, Kiev, Ukraine.

3. Bronicki, A.M. (2012), "Competitiveness of agricultural enterprises: factors and approaches to defining", *Visnyk Harkivskogo nacional'nogo tehničnogo universytetu sil'skogo gospodarstva: Ekonomichni nauky*, no. 127, pp. 326.

4. Burlaka, O.P. (2012), *Chynnyk yformuvanny a konkurentospromozhnost iproduktsiyi ahrarykh pidpryyemstv*, [Factors of formation of competitiveness of production of the agricultural enterprises], *Tekhnolohycheskyy audyt y rezervy proyzvodstva*, Kharkov, Ukraine.

5. Gritishin, N. (2004), "Assessment of competitiveness of the enterprise", *Visnyk Lvivskogo universytetu*, no. 33, pp. 431—436.

6. Donskykh, A.S. (2011), "The competitiveness of agricultural enterprises and the factors determining it", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 21 March 2017).

7. Yemelyanova, I. (2010), "Classification of factors of competitiveness of the agricultural enterprise", *Ekonomika*, no. 2, pp. 20—23.

8. Yemets, Yu.H. (2013), "Economic efficiency as a base of competitiveness of the enterprise", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problem rozvytku*, no. 769, pp. 156—160.

9. Zaverbnyy, A.S. and Drymalovska, Kh.V. (2012), "Competitiveness of domestic enterprises", *Visnyk natsionalnoho universytetu "Lvivskapolitekhnikha"*, no 727, pp. 218—224.

10. Ivchenko, A.O. (2008), *Tlumachnyy slovnyk ukrayinskoyi movy (13 vyd)* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language (13th edition)], Folio, Kharkiv, Ukraine.

11. Kadyrus, I.H. (2014), "Konkurentospromozhnist pidpryyemstva ta factory, shchonaneyivplyayut", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 21 March 2017).

12. Kuzmin, O.Ye. and Melnyk, O.H. (2002), *Osnovy menedzhmentu: pidruch.dly astudentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Foundations of management: [text book for students of higher educational institutions], *Natsionalnyy universytet "Lvivska politekhnikha"*, "Intelekt-Zakhid", Lviv, Ukraine.

13. Maslyayeva, O.O. (2011), "Economic essence of the category "competitiveness": the definition and systematization", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 17 March 2017).

14. Minchenko, M.V. Chyzhov, L.P. and Froyakov, A.V. (2004), *Planuvannya ta prohnozuvannya sotsialno-ekonomichnogo rozvytku rehioniv*, [Planning and prognostication of socio-economic development of the regions], VTD "Universytets'ka knyha", Sumy, Ukraine.

15. Nefedova, E.G. (2007), "Competitiveness in the face of external changes", *Visnyk Hmel'nyts'kogo nacional'nogo universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 5, pp. 212—215.

16. Ozhegov, S.M. (1998), *Slovar' russkogo yazyka. Okolo 57000 slov*, [Dictionary of the Russian language], pod red. chl. korr. AN SSSR N.YU. Shvedovoy. — 20-e yzd., stereotyp, Moscow, Russia.

17. Piddubna, L. I. (2007), *Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system: teoriya, mekhanizm rehulyuvannya ta upravlinnya*: monograph, [Competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and management: monograph.], ІНЖЕК, Kharkov, Ukraine.

18. Rayzberh, B.A. Fatkhutdynov, R.A. (1999), *Upravleniye ekonomikoy*, [Management of the economy], *Byzneshkola "Yntel-SynteZ"*, Moscow, Russia.

19. Simenko, I.V. (2013), *Analiz hospodarskoyi diyalnosti: navchalnyy posibnyk* [Business analysis], TsUL, Kiev, Ukraine.

20. Fatkhutdynov, R.A. (2004), *Upravleniye konkurentospromozhnost'yu organizatsii* [Management of competitiveness of the organization], Eksmo, Moscow, Russia.

21. Fishchuk, B. Lukashenko, O. and Hmaruk, O. (2012), "Competitiveness of agricultural products", *Zbirnyk naukovykh prac' VNAU*, no. 4 (70), pp. 160—164.

22. Shereme, M.V. Sokolenko, V.N. (2011), "Factors that influence on competitiveness of the enterprise", [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/articles/ospu/opu_99_1/7_8.htm (Accessed 23 March 2017).

23. Osypov, V.Y. (2005), *Ekonomika predpriyatiya*: [Uchebnik], [Economics of enterprise: [Tutorial], Mayak, Odessa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2017 р.